

РОЗДІЛ 4. ПРОБЛЕМИ БОРОТЬБИ ЗІ ЗЛОЧИННІСТЮ ТА ПРАВООХОРОННА ДІЯЛЬНІСТЬ

DOI: 10.32782/2786-9156.107.3.197-208
УДК 343.97:343.575

Будік І. М., аспірант наукової лабораторії з проблем протидії злочинності ННІ № 1 Національної академії внутрішніх справ (м. Київ, Україна)
e-mail: 0502972789@ukr.net
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6319-8590>

ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИХ ІНСТРУМЕНТІВ ПРОТИДІЇ ОРГАНІЗОВАНОМУ НАРКОБІЗНЕСУ В УКРАЇНІ

У статті здійснено пошук шляхів удосконалення кримінально-правових інструментів протидії організованому наркобізнесу в Україні. Одним із таких шляхів визначено виокремлення підстав кримінальної відповідальності за пропозицію незаконного виробництва, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, пересилання чи збуту наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів. Розглянуто варіанти його реалізації: 1) шляхом доповнення ст. 307 КК України підставами кримінальної відповідальності за таку пропозицію; 2) виокремлення таких підстав в окремій статті – наприклад, у ст. 307-1 КК України. Визначено поняття такої пропозиції, а також обставини, які свідчать про дійсність намірів суб'єкта кримінального правопорушення.

За результатами діяльності сучасних кол-центрів зауважено, що пропозиції щодо незаконної діяльності, які висловлюють їх учасники, стосуються не лише незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, але й інших кримінально-караних діянь, зокрема сутенерства, шахрайств. Тому в перспективі слід дослідити питання щодо криміналізації пропозиції на вчинення інших кримінальних правопорушень.

Визначено напрями вдосконалення кваліфікуючих та особливо кваліфікуючих ознак злочину, передбаченого ст. 307 КК України.

Зроблено висновок, що посилення покарання в санкціях ст. 307 КК України є надмірним і необґрунтованим. Тому запропоновано дещо гуманізувати покарання за вчинення злочину, передбаченого ст. 307 КК України, залишивши його в категорії тяжких деліктів для забезпечення серед іншого можливості проведення негласних слідчих (розшукових) дій у таких кримінальних провадженнях.

Ключові слова: злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів, злочинна організація, наркобізнес, запобігання злочинам, кримінальна відповідальність, звільнення від кримінальної відповідальності, санкція, покарання.

Постановка проблеми. Сучасні злочинні організації у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів постійно вдосконалюють свої форми та методи протиправної діяльності. Йдеться, зокрема, про використання телеграм-каналів, інтернет-маркетплейсів, інтернет-банкінгу, цифрової валюти, кол-центрів тощо для організації та адміністрування наркобізнесу. З одного боку, це суттєво ускладнює виявлення й документування досліджуваних деліктів, а з іншого – вимагає пошуку нових інструментів протидії організованому наркобізнесу. За таких обставин важливе місце відводиться кримінально-правовим нормам, що визначають підставу відповідальності за кримінальні правопорушення у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Пошук шляхів протидії злочинам у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів був предметом дискусій у працях А. М. Бабенка, Ю. В. Бауліна, В. А. Бублейникова, В. І. Борисова, В. В. Василевича, В. В. Голіни, О. П. Гороха, О. М. Джужі, Л. В. Дороша, І. О. Доброреза, В. І. Женунтія, О. Г. Колба, О. М. Костенка, О. Г. Кулика, О. М. Литвинова, А. А. Музики, О. В. Наден, Є. С. Назимка, Д. Й. Никифорчука, І. В. Однолько, В. І. Осадчого, Г. І. Піщенко, Е. В. Расюка, А. В. Савченка, О. М. Стрільціва, Є. В. Фесенка, М. І. Хавронюка, В. І. Шакуна й ін. Попри значні досягнення вчених, привертають увагу питання пошуку й удосконалення кримінально-правових інструментів протидії організованому наркобізнесу в Україні.

Формулювання цілей. Метою статті є визначення шляхів удосконалення кримінально-правових інструментів протидії організованому наркобізнесу в Україні.

Виклад основного матеріалу. Сучасні злочинні організації, що спеціалізуються на організованому наркобізнесі, застосовують такі технології злочинної діяльності, які не завжди передбачають безпосередній контакт суб'єкта кримінального правопорушення з наркотичними засобами, психотропними речовинами, їх аналогами та прекурсорами.

Використання наркозлочинцями під час збуту наркотичних засобів і психотропних речовин мережі Інтернет призвело, на переконання Д. В. Головіна, до недієздатності проведення оперативної закупки наркооб'єктів із застосуванням наявного організаційно-тактичного алгоритму, за якого отримання та фіксація саме доказової інформації відбуваються під час безпосереднього контакту продавця та покупця наркотичних засобів [1, с. 138–144].

Труднощі викликають, наприклад, численні випадки вербування через кол-центри для участі в незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів, зокрема для «закладки» цих засобів та речовин. Вербування потенційних «закладчиків» полягає у висуненні пропозиції певній особі здійснювати закладки наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів. За таких обставин не відбувається передача таких засобів чи речовин, загалом відсутній будь-який контакт із ними. Не завжди є можливість довести наявність у діях вербувальників ознак участі в злочинній організації (наприклад, відсутня суб'єктивна сторона, немає доказів того, що особа усвідомлювала той факт, що є учасником злочинної організації). Отже, виникає запитання, як кваліфікувати вчинене.

У випадках вербування до участі в організованому наркобізнесі без наявності доказів участі в злочинній організації вбачається передусім *підбурювання* до вчинення злочину. Однак чи можливо особу визнати підбурювачем за цих обставин?

Відповідно до ч. 4 ст. 27 КК України *підбурювачем* є особа, яка умовлянням, підкупом, погрозою, примусом або іншим чином схилила іншого співучасника до вчинення кримінального правопорушення. Натомість відповідно до ч. 4 ст. 2.7.2 проекту КК України підбурювачем є особа, яка схилила до вчинення кримінального правопорушення, зокрема, шляхом віддання розпорядження чи наказу іншого співучасника, який до цього не мав наміру його вчинити або, крім висловлення наміру, не мав рішучості його реалізувати.

Ключовим у цих дефініціях для нашого випадку є *дієслово доконаного виду «схилила»*, що вживається в минулому часі. Буквальне його тлумачення дає підстави стверджувати про необхідність досягнення результату у вигляді схилення особи до вчинення кримінального правопорушення.

У судовій практиці підбурювання зазвичай має місце у випадку вчинення закінченого злочину. Тобто для притягнення до кримінальної відповідальності особи як

підбурювача потрібно, щоб особа, яку підбурили, вчинила те діяння, до якого її підбурювали. Із цього приводу В. О. Навроцький слушно зауважує, що дії підбурювача полягають у впливі, унаслідок якого інший співучасник вчинює злочин. Це означає, що внаслідок дій підбурювача особа, яка не мала намір вчиняти злочин, його вчинює. Тобто вплив підбурювача є успішним, результативним, існує причинний зв'язок між діями підбурювача і подальшим вчиненням злочину іншим співучасником [2, с. 395]. Водночас установити результативність підбурювання у випадку підбурювання до незаконного виробництва, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, пересилання чи збуту наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів у кримінальному провадженні не завжди можливо.

Важливо також відміти, що описане вище підбурювання може стосуватися не конкретного злочину. Як підбурювач, так і підбурюваний, наприклад, можуть не знати ні вид наркотичного засобу, ні його розміри, ні місце чи час вчинення злочину, ні вид протиправного діяння. В. В. Кузнецов слушно зауважує, що підбурювання можливе лише на вчинення конкретного злочину – не підбурювання взагалі, а підбурювання до вчинення певного злочину [3, с. 134]. У нашому випадку це підбурювання до злочину, передбаченого ст. 307 КК України. Така неконкретизованість потенційного злочинного діяння може створити суттєві перешкоди для початку кримінального провадження. А тому правоохоронці змушені не припиняти злочинну діяльність на цьому етапі, а продовжувати збір доказів, що сприятиме продовженню злочинної діяльності певний час.

Водночас не слід виключати випадків, коли таке підбурювання виявиться невдалим. В. В. Кузнецов стверджує, що *невдале підбурювання* стається, коли можливий (передбачуваний, потенційний) виконавець відхиляє пропозицію вчинити злочин (брати участь у вчиненні злочину), що може виходити від підбурювача, пособника чи навіть організатора. У таких випадках *відсутня змова*, що є обов'язковою ознакою співучасті; немає змови на спільне вчинення злочину, вона не відбулася, тому що пропозиція брати участь у злочині не була прийнята (була відхилена) виконавцем. Отже, відповідальність за правилами про співучасть тут унеможливується та ст. 27 КК України застосована не може бути. У таких ситуаціях потенційний (передбачуваний) виконавець кримінальної відповідальності не несе, а інші співучасники відповідають за готування до злочину, котрий вони бажали вчинити, тобто за ч. 1 ст. 14 і відповідною статтею Особливої частини КК України, оскільки їхня діяльність з **підшукування співучасників** є не чим іншим, як готуванням до злочину, прямо зазначеним у цій статті [3, с. 134]. Тобто в нашому випадку вищезазначена пропозиція може бути кваліфікована як готування до незаконне виробництва, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, пересилання чи збуту наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів.

На практиці притягнення до кримінальної відповідальності за готування у формі суто підшукування співучасників до вчинення злочину, передбаченого ст. 307 КК України, є досить складним процесом. Подальше документування дає змогу або встановити участь зазначених вербувальників у злочинній організації, а отже, кваліфікувати їх дії додатково за ст. 255 КК України, або не встановити доказів цього, а отже, дії вербувальників підпадатимуть лише під готування.

Загалом у випадку готування склалася практика, коли вносяться відомості до ЄРДР з попередньою правовою кваліфікацією за ч. 1 ст. 14 і ч. 2 ст. 307 КК України та в подальшому приймається рішення про проведення негласних слідчих (розшукових) дій, зокрема контролю за вчиненням злочину у формі оперативної закупки наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів, або виконання спеціального

завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації. Однак без зазначених процесуальних дій притягнення до кримінальної відповідальності лише за висловлення пропозиції вербувальником щодо участі в кримінальних правопорушеннях у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів практично неможливе, оскільки цілком можливі випадки, коли така пропозиція є не чим іншим, як шахрайством. Тому певною мірою можна зрозуміти прокурорів та суддів, які не підтримують практику притягнення до кримінальної відповідальності в зазначених випадках за готування, оскільки йдеться про притягнення до кримінальної відповідальності певної особи як найбільш суворого виду юридичної відповідальності. Отже, пропозиція на вчинення вищезазначених кримінально-протиправних дій може залишатися безкарною.

Зазначене вище спонукає до висновку, що підстави кримінальної відповідальності за незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, пересилання чи збут наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів (ст. 307 КК України) потребують удосконалення. Одним із шляхів такого вдосконалення може бути виокремлення підстав кримінальної відповідальності за пропозицію незаконного виробництва, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, пересилання чи збуту наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів. Зазначена пропозиція обумовлена передусім суспільною небезпекою будь яких кримінально протиправних діянь у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів та необхідністю забезпечення оперативного реагування на них на початкових стадіях незаконної діяльності. Варто врахувати і труднощі доказування таких діянь, а також усталену судову практику, відповідно до якої за готування у формі пропозиції незаконного виробництва, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, пересилання чи збуту наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів до кримінальної відповідальності зазвичай не притягують. Випадки невдалого підбурювання залишаються поза межами кримінально-правового реагування. Водночас навіть у випадку вдалого підбурювання правоохоронці можуть мати докази вчинення підбурювальних дій, однак не мати доказів його результативності. За таких обставин передусім підбурювач зможе безкарно продовжувати свою діяльність.

Диспозиція. Розглянемо можливі варіанти виокремлення підстав кримінальної відповідальності за пропозицію незаконного виробництва, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, пересилання чи збуту наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів. Передусім це можна зробити шляхом доповнення ст. 307 КК України підставами кримінальної відповідальності за таку пропозицію або ж виокремлення таких підстав в окремій статті – наприклад, у ст. 307-1 КК України.

Розглянемо переваги та недоліки кожного із зазначених варіантів пропонованих законодавчих новацій.

1. З огляду на те, що пропозиція незаконних дій з наркотичними засобами, психотропними речовинами або їх аналогами є менш небезпечна, ніж безпосереднє вчинення таких дій, пропоновані підстави кримінальної відповідальності можна встановити в ч. 1 ст. 307 КК України.

Переваги такого підходу полягають у тому, що не потрібно перевантажувати КК України додатковими нормами. Усі кваліфікуючі й особливо кваліфікуючі ознаки, а також підстави звільнення від кримінальної відповідальності не повторюватимуться.

Водночас недоліки підходу полягають у певних складнощах диференціації відповідальності за незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення чи пересилання з метою збуту, незаконний збут наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, а також пропозицію вчинення зазначених дій.

Санкції в кваліфікованому й особливо кваліфікованому складах будуть однаковими як для вищезазначених незаконних дій, так і пропозиції щодо їх вчинення. За таких обставин суд матиме можливість індивідуалізувати покарання в межах санкції статті, призначаючи менш суворі види та розміри покарань за пропозицію вчинення заборонених дій і більш суворі – за безпосереднє вчинення зазначених дій.

2. Підстави для кримінальної відповідальності за пропозицію незаконного виробництва, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, пересилання чи збуту наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів можна виокремити в новій статті 307-1 КК України. У такій нормі повторюватиметься більшість положень ст. 307 КК України, однак можна сконструювати більш підходящі санкції.

Під такою пропозицією слід розуміти висловлення в будь-який спосіб (вербально, невербально, зокрема із застосуванням засобів зв'язку чи електронних комунікацій, тощо) іншій особі наміру залучити її до незаконного виробництва, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, пересилання чи збуту наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів незалежно від того, повідомляється при цьому про час, місце, спосіб чи інші обставини вчинення цих протиправних діянь. Підтвердженням того, що особа висловлює дійсну пропозицію на вчинення вищезазначених дій, а не жартує, чи намагається ввести в оману можуть бути такі обставини: 1) висловлення таких пропозицій повторно чи систематично; 2) певна деталізація висловленої пропозиції (інформування про вид чи розміри цих заборонених засобів і речовин, вид вчиненого діяння, розмір оплати праці тощо). Результативність такої пропозиції (одержано чи не одержано згоду особи) значення для кваліфікації не повинна мати, однак її слід враховувати під час призначення покарання.

Аналіз діяльності сучасних кол-центрів дає підстави стверджувати, що пропозиції щодо незаконної діяльності, які висловлюють їх учасники, стосуються не лише незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, але й інших кримінально-караних діянь, зокрема сутенерства, шахрайств. Тому в перспективі слід дослідити питання щодо криміналізації пропозиції на вчинення інших кримінальних правопорушень.

Кваліфікуючі й особливо кваліфікуючі ознаки. У контексті вдосконалення кваліфікуючих ознак злочину, передбаченого ч. 2 ст. 307 КК України, варто звернути увагу на *місце вчинення злочину*, яке визнається його кваліфікуючою ознакою. Ідеться про такі види місць: 1) місця, призначені для проведення навчальних, спортивних і культурних заходів; 2) інші місця масового перебування громадян; 3) місця позбавлення волі. Слід відмітити, що посилення кримінальної відповідальності матиме місце лише у випадку збуту заборонених речовин у вказаних місцях. У контексті місць позбавлення волі згадується також про передачу. Водночас виникає питання про доречність вживання терміну «*передача*» поряд із терміном «*збут*», оскільки останній, охоплює передачу. Ба більше, у диспозиції ч. 1 ст. 307 КК України про передачу не йдеться. Тому логічно погодитися з О. В. Мазуренком, який зазначає, що незаконна передача наркотиків в місця позбавлення волі є однією із форм вчинення їх незаконного збуту [4, с. 180].

Водночас головним є питання про те, чи варто у цьому випадку зазначати про інші діяння, крім збуту. Тобто чи має значення для характеру чи ступеня суспільної небезпеки вчинення в зазначених місцях інших діянь, зокрема незаконного виробництва, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення чи пересилання з метою збуту наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, а також пропозиції вчинення зазначених дій. Звісно, зазначені діяння у вказаних місцях можуть бути менш поширеними, однак, як видається, аналізована обставина потребує розширення. Виробництво

зазначених заборонених речовин у вказаних місцях чи їх придбання є більш небезпечними, ніж в інших місцях. Будь-які протиправні діяння у сфері незаконного обігу вказаних заборонених речовин чи то в місцях, призначених для проведення навчальних, спортивних і культурних заходів, чи в місцях позбавлення волі є однаково небезпечні, оскільки вказані діяння є обов'язковими елементами наркобізнесу.

У контексті особливо кваліфікуючих ознак досліджуваного злочину необгрунтованою є пропозиція вчених доповнити цю статтю особливо кваліфікуючою ознакою «вчинення злочину злочинною організацією» [5, с. 52–56], оскільки вчинене у таких випадках слід кваліфікувати суто за сукупністю ст. 307 та 255 КК України. Саме таким шляхом іде сучасна судова практика. Водночас визнання вчинення злочину злочинною організацією особливо кваліфікуючою ознакою суперечить правилам конструювання кримінально-правових заборон в Особливій частині КК України [6, с. 167–168], а також є порушенням принципу *non bis in idem* [7, с. 27; 8, с. 469].

Спеціальний вид звільнення від кримінальної відповідальності. Відповідно до ч. 4 ст. 307 КК України особа, яка добровільно здала наркотичні засоби, психотропні речовини або їх аналоги та вказала джерело їх придбання або сприяла розкриттю кримінальних правопорушень, пов'язаних з їх незаконним обігом, звільняється від кримінальної відповідальності за незаконне їх виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, пересилання (частина перша цієї статті, частина перша статті 309 цього Кодексу).

У цьому випадку йдеться не про загальний, а спеціальний вид звільнення від кримінальної відповідальності. Спеціальні види звільнення від кримінальної відповідальності мають такі особливості: 1) передбачені для вичерпного переліку злочинів; 2) містяться лише в нормах Особливої частини КК України; 3) стосуються злочинів усіх ступенів тяжкості; 4) умови їх застосування пов'язані з позитивною післязлочинною поведінкою особи; 5) юридичні підстави спеціальних видів звільнення від кримінальної відповідальності передбачені окремими частинами статей [9, с. 186].

Має рацію О. В. Наден в тому, що позитивність посткримінальної поведінки особи, яка звільняється від кримінальної відповідальності за злочини у сфері обігу наркотичних засобів, полягає у тому, що з нелегального обігу виводяться наркотичні засоби, розкриваються джерела їх придбання й поліпшується доказова база у справах про злочини, пов'язані з незаконним обігом наркотичних засобів [10, с. 175].

Варто погодитися і з А. А. Вознюком у тому, що спеціальні види звільнення від кримінальної відповідальності учасників організованих груп і злочинних організацій, стимулюючи позитивну післязлочинну поведінку, сприяють виявленню, припиненню, розкриттю та розслідуванню злочинів, учинених у складі цих об'єднань, а також запобіганню їм [9, с. 71].

Кримінально-правова норма, передбачена ч. 4 ст. 307 КК України, викладена таким чином, що не зрозуміло, які її умови є обов'язковими, а які – факультативними. Серед зазначених умови такі: 1) добровільна здача наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів; 2) вказівка на джерело їх придбання; 3) сприяння розкриттю кримінальних правопорушень, пов'язаних з їх незаконним обігом, звільняється від кримінальної відповідальності за незаконне їх виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, пересилання.

Використання сполучника «і» може утворювати такі варіанти тлумачення: 1) добровільна здача зазначених засобів і речовин повинна обов'язково поєднуватися лише з вказівкою на джерело їх придбання; 2) добровільна здача зазначених засобів і речовин повинна обов'язково поєднуватися з вказівкою на джерело їх придбання або сприяння розкриттю зазначених кримінальних правопорушень.

Водночас використання сполучника «або» дає підстави говорити про те, що досліджувана норма може бути застосована до особи в одному з таких випадків: 1) особа добровільно здала наркотичні засоби, психотропні речовини або їх аналоги і вказала джерело їх придбання; 2) особа сприяла розкриттю кримінальних правопорушень, пов'язаних з їх незаконним обігом; 3) особа добровільно здала зазначені засоби чи речовини, а також сприяла розкриттю кримінальних правопорушень, пов'язаних з їх незаконним обігом. Хоча І. А. Вартилицька зазначає, що зазначена норма передбачає звільнення лише у випадку виконання двох умов – добровільної здачі та сприяння розкриттю [11, с. 708].

Ще один важливий момент: добровільна здача наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів і вказівка на джерело їх придбання є різновидом сприяння розкриттю кримінальних правопорушень, пов'язаних з їх незаконним обігом. Отже, у вказаній нормі слід уточнити, що йдеться про інше сприяння, крім добровільної здачі заборонених предметів та вказівки на їх джерело. Тому в ч. 4 ст. 307 КК України після сполучника «або» слід додати словосполучення «іншим чином».

Зазначена заохочувальна кримінально-правова норма може бути застосована як до особи, у розпорядженні якої перебувають наркотичні засоби, психотропні речовини або їх аналоги і яка знає джерело їх придбання, так і до інших осіб, у діях яких вбачається відповідне сприяння розкриттю кримінальних правопорушень.

Передумови й умови звільнення від кримінальної відповідальності на підставі ч. 4 ст. 307 КК України законодавцем обмежені: вони не поширюються на осіб, які збували заборонені засоби та речовини, а також на суб'єктів кваліфікованого й особливо кваліфікованого складів цього делікту. Певною мірою обмежуються можливості правоохоронних органів у залученні до співпраці окремих суб'єктів цього злочину з метою розкриття кримінальних правопорушень, пов'язаних з їх незаконним обігом, оскільки під час залучення до співпраці правоохоронці не зможуть апелювати до звільнення від кримінальної відповідальності. Однак як інструменти заохочення можуть використовуватися угоди про визнання винуватості. Водночас учені слушно зауважують, що підстави призначення покарання на підставі угод потребують вдосконалення [12, с. 12–15; 13, с. 382; 14, с. 25].

Потрібно також наголосити, що заборонені ст. 307 КК України діяння може вчинити особа, яка залучена до негласного співробітництва й участі в негласних (слідчих) розшукових діях [15]. Однак, якщо залучена до співробітництва особа, вчинила діяння, передбачені ст. 307 КК України, під час негласної слідчої (розшукової) дії, то відповідальність за вчинене унеможлиблюється. Її дії є правомірними.

Санкції ст. 307 КК України. А. А. Музика та О. П. Горох за результатами дослідження покарання за незаконний обіг наркотичних засобів не запропонували змін до санкції ст. 307 КК України, на відміну від санкцій більшості інших статей, що визначають підстави кримінальної відповідальності за незаконний обіг наркотичних засобів [16, с. 170–172], а тому можна припустити, що вказані вчені санкції ст. 307 КК України визнавали щонайменше задовільними.

Унаслідок внесення змін згідно із Законом України «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за незаконний обіг наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів, отруйних чи сильнодіючих речовин або отруйних чи сильнодіючих лікарських засобів і одурманюючих засобів» від 6 жовтня 2011 року № 3826-VI санкцію ст. 307 КК України суттєво посилено [17]. Однак будь-яких вагомих аргументів на користь такого кроку автори проєкту зазначеного закону не надали. Указане посилення, як видається, є надмірним і необґрунтованим. Незважаючи на це,

проектом Закону № 11370 від 19.10.2012 санкції ст. 305-320, 322, 324 КК України пропонувалося доповнити довічним позбавленням волі з конфіскацією майна [18]. Водночас зазначена пропозиція видається ще більш необґрунтованою. Довічне позбавлення волі за вказані делікти є надмірним. Має місце також порушення принципу співрозмірності покарання злочинному діянню. Як зауважують учені, принцип співрозмірності злочину й покарання означає створення між ними балансу для підтримання порядку та безпеки в суспільстві [19].

Такі кроки законодавця з посилення покарання за вчинення певних деліктів, як свідчить практика, не завжди досягають своєї мети. Ба більше, вони, навпаки, можуть призвести до вчинення нових деліктів після відбуття покарання.

Водночас вивчення вироків свідчить про те, що посилення санкцій ст. 307 КК України спонукало суб'єктів вказаних деліктів піти на компроміс у формі укладення угод про визнання винуватості, а правозастосовні органи – до затвердження таких угод, призначення покарання в мінімальній межі санкції ст. 307 КК України або нижче за таку межу із застосування ст. 69 КК України, а також застосовувати звільнення від відбування покарання з випробуванням.

З огляду на зазначене варто дещо гуманізувати покарання за вчинення злочину, передбаченого ст. 307 КК України, залишивши його в категорії тяжких деліктів для забезпечення серед іншого можливості проведення негласних слідчих (розшукових) дій у таких кримінальних провадженнях.

Висновки. 1. Статтю ст. 307 КК України запропоновано вдосконалити шляхом виокремлення підстав кримінальної відповідальності за пропозицію незаконного виробництва, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, пересилання чи збуту наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів. Зазначена пропозиція обумовлена: 1) суспільною небезпекою будь-яких кримінально протиправних діянь у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів; 2) потребою у забезпеченні оперативного реагування на них на початкових стадіях незаконної діяльності; 3) труднощами доказування таких діянь; 4) усталеною судовою практикою непритягнення до кримінальної відповідальності за такі діяння; 5) безкарним продовженням такої діяльності.

2. Вбачається щонайменше два варіанти виокремлення підстав кримінальної відповідальності за пропозицію незаконного виробництва, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, пересилання чи збуту наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів: 1) шляхом доповнення ст. 307 КК України підставами кримінальної відповідальності за таку пропозицію; 2) виокремлення таких підстав в окремій статті – наприклад, у ст. 307-1 КК України.

3. Під такою пропозицією слід розуміти висловлення в будь-який спосіб (вербально, невербально, зокрема із застосуванням засобів зв'язку чи електронних комунікацій, тощо) іншій особі наміру залучити її до незаконного виробництва, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, пересилання чи збуту наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів незалежно від того, повідомляється при цьому про час, місце, спосіб чи інші обставини вчинення цих протиправних діянь. Підтвердженням того, що особа висловлює дійсну пропозицію на вчинення вищезазначених дій, а не жартує чи намагається ввести в оману можуть бути такі обставини: 1) висловлення таких пропозицій повторно чи систематично; 2) певна деталізація висловленої пропозиції (інформування про вид наркотичного засобу, психотропної речовини, їх аналога, розміри цих заборонених засобів і речовин, вид вчиненого діяння, розмір оплати праці тощо). Результативність такої пропозиції (одержано чи не одержано згоду особи) значення для кваліфікації не повинна мати, однак її слід враховувати під час призначення покарання.

4. Аналіз діяльності сучасних кол-центрів дає підстави стверджувати, що пропозиції щодо незаконної діяльності, які висловлюють їх учасники, стосуються не лише незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, але й інших кримінально-караних діянь, зокрема сутенерства, шахрайств. Тому в перспективі слід дослідити питання щодо криміналізації пропозиції на вчинення інших кримінальних правопорушень.

5. У контексті удосконалення кваліфікуючих та особливо кваліфікуючих ознак злочину, передбаченого ст. 307 КК України, потрібно: 1) підтримати пропозицію щодо вилучення з ч. 2 цієї статті слова «передача», оскільки термін «збут» охоплює передачу; 2) кваліфікуючою ознакою цього делікту слід визнати не лише збут наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів у місцях, що призначені для проведення навчальних, спортивних і культурних заходів, та в інших місцях масового перебування громадян, або збут цих речовин у місцях позбавлення волі, але й вчинення інших кримінально протиправних діянь, указаних у ч. 1 цієї статті, у зазначених місцях; 3) визнати необґрунтованою пропозицію вчених доповнити цю статтю особливо кваліфікуючою ознакою «вчинення злочину злочинною організацією».

6. Підстави спеціального виду звільнення від кримінальної відповідальності варто викласти в такій редакції:

«Особа, яка добровільно здала наркотичні засоби, психотропні речовини або їх аналоги, вказала джерело їх придбання та/або іншим чином активно сприяла виявленню та/або розслідуванню кримінальних правопорушень у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів, звільняється від кримінальної відповідальності за незаконне їх виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, пересилання (частина друга цієї статті, частина перша статті 309 цього Кодексу)».

Зазначена норма в такій редакції за умови внесення відповідних змін щодо пропозиції незаконного виробництва, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, пересилання чи збуту наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів може бути застосована й до певної частини осіб, які висловили таку пропозицію. В інших випадках варто застосовувати інститут угод про визнання винуватості.

7. Посилення покарання в санкціях ст. 307 КК України внаслідок останніх законодавчих змін (2011 року) видається надмірним і необґрунтованим. Варто дещо гуманізувати покарання за вчинення злочину, передбаченого ст. 307 КК України, залишивши його в категорії тяжких деліктів для забезпечення серед іншого можливості проведення негласних слідчих (розшукових) дій у таких кримінальних провадженнях.

У подальших дослідженнях слід дослідити можливість виокремлення підстав кримінальної відповідальності за пропозицію вчинення інших кримінальних правопорушень.

Використані джерела:

1. Головін Д. В. Особливості проведення оперативної закупки наркотичних засобів і психотропних речовин. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2021. № 2. С. 138–144. DOI: <https://doi.org/10.32850/sulj.2021.2.23>.
2. Українське кримінальне право. Загальна частина : підручник / за ред. В. О. Навроцького. Київ : Юрінком Інтер, 2013. 712 с.
3. Кузнецов В. В., Савченко А. В. Теорія кваліфікації злочинів : підручник / за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. В. І. Шакуна. 4-те вид., перероб. Київ : Алерта, 2012. 316 с.
4. Мазуренко О. В. Запобігання незаконному збуту наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів у Причорноморському регіоні материкової України : дис. ... д-ра філос. : 081 Право. Одеса. 2023. 277 с.

5. Кириченко О. В., Міщанинець О. М. Кримінально-правові засоби протидії незаконному збуту наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів, що вчиняються організованими групами та злочинними організаціями. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2018. Спеціальний випуск № 1. С. 52–56.

6. Вознюк А. А. Проблемні питання кваліфікації порушення встановленого законом порядку трансплантації органів або тканин людини, учиненого у співучасті. *Правові реформи в Україні* : матеріали V Всеукр. наук.-теорет. конф. (Київ, 16 жовт. 2013 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ. 2013. С. 167–168.

7. Вознюк А. А. Кримінально-правові ознаки організованих груп і злочинних організацій : монографія. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2015. 192 с.

8. Вознюк А. А. Кримінальна відповідальність за створення злочинних об'єднань та участь у них : монографія. Київ : ФОП Маслаков, 2018. 928 с.

9. Вознюк А. А. Спеціальні види звільнення від кримінальної відповідальності учасників організованих злочинних об'єднань : монографія. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2015. 236 с.

10. Наден О. В. Спеціальні види звільнення від кримінальної відповідальності за злочини в сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2002. 199 с.

11. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / Д. С. Азаров, В. К. Гришук, А. В. Савченко та ін. ; за заг. ред. О. М. Джужі, А. В. Савченка, В. В. Чернея. 2-ге вид., переробл. і доп. Київ : Юрінком Інтер, 2018. 1104 с.

12. Андрушко П. П., Васюк М. М. Питання призначення покарання на підставі угод (про примирення та визнання винуватості). *Форум права*. 2014. № 3. С. 12–15.

13. Вознюк А. А. Теоретичні та практичні проблеми кримінальної відповідальності за створення злочинних об'єднань та участь у них як посягання на громадську безпеку : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2018. 652 с.

14. Вознюк А. А. Призначення покарання, узгодженого сторонами угоди, учасникам злочинних об'єднань (ст. 255, 257, 258³, 260 КК України). *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2018. № 2 (107). С. 20–30.

15. Ухвала Голосіївського районного суду міста Києва від 7 серпня 2024 року у справі № 752/26769/23. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/120880546>.

16. Музыка А. А., Горох О. П. Покарання за незаконний обіг наркотичних засобів : монографія. Хмельницький : вид-во Хмельницького університету управління та права, 2010. 224 с.

17. Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за незаконний обіг наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів, отруйних чи сильнодіючих речовин або отруйних чи сильнодіючих лікарських засобів і одурманюючих засобів : Закон України від 6 жовтня 2011 року № 3826-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3826-17#Text>.

18. Про внесення змін до Кримінального кодексу України (щодо встановлення відповідальності у виді довічного позбавлення волі за злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів) : Проект Закону від 19 жовтня 2012 року № 11370. URL: <https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc6?id=&pid069=130&Sk1=7>.

19. Hadi Dachak. The Principle of Proportionality of Crime and Punishment in International Documents. *International Journal of Multicultural and Multireligious Understanding*. Vol. 8. № 4. 2021. P. 684. DOI: 10.18415/ijmmu.v8i4.2661.

References:

1. Holovin, D.V. (2021). Osoblyvosti provedennia operativnoi zakupky narkotychnykh zasobiv i psykhotroynykh rehovyn. *Pivdenoukrainskyi pravnychyj chasopys - South Ukrainian legal journal*, 2, 138–144 [in Ukrainian].

2. Navrotskyi, V.O. (2013). *Ukrainske kryminalne pravo. Zahalna chastyna*. Kyiv: Yurinkom Inter [in Ukrainian].

3. Kuznetsov, V.V., Savchenko, A.V. (2012). *Teoriia kvalifikatsii zlochyniv: Pidruchnyk / V.I. Shakun (Ed.). 4-te vyd., pererob.* Kyiv: Alerta [in Ukrainian].

4. Mazurenko, O.V. (2023). *Zapobihannia nezakonnomu zbutu narkotychnykh zasobiv, psykhotroynykh rehovyn abo yikh analogiv u Prychornomorskomu rehioni materykovoï Ukrainy. Doctor's thesis*. Odesa [in Ukrainian].

5. Kyrychenko, O.V., Mishchanynets, O.M. (2018). Kryminalno-pravovi zasoby protydyi nezakonnomu zbutu narkotychnykh zasobiv, psykhotropnykh rechovyn, yikh analogiv abo prekursoriv, shcho vchyniaiutsia orhanizovanymy hrupamy ta zlochynnymy orhanizatsiiamy. *Naukovyi visnyk Dnipropetrovskoho derzhavnogo universytetu vnutrishnikh sprav – Scientific Bulletin of the Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs. (Spetsialnyi vypusk)*, 1, 52–56 [in Ukrainian].

6. Vozniuk, A.A. (2013). Problemni pytannia kvalifikatsii porushennia vstanovlenoho zakonom poriadku transplantatsii orhaniv abo tkanyn liudyny, uchynenoho u spivuchasti. *Pravovi reformy v Ukraini: materialy V Vseukr. nauk.-teoret. konf. (Kyiv, 16 zhovt. 2013 r.) – Legal reforms in Ukraine: materials V Vseukr. science and theory conf. (Kyiv, October 16, 2013)*. Kyiv: Nats. akad. vnutr. sprav, 167–168 [in Ukrainian].

7. Vozniuk, A.A. (2015). Kryminalno-pravovi oznaky orhanizovanykh hrup i zlochynnykh orhanizatsii: monohrafiia. Kyiv: Nats. akad. vnutr. sprav [in Ukrainian].

8. Vozniuk, A.A. (2018). Kryminalna vidpovidalnist za stvorennia zlochynnykh obiednan ta uchast u nykh: monohrafiia. Kyiv: Maslakov [in Ukrainian].

9. Vozniuk, A.A. (2015). Spetsialni vydy zvilnennia vid kryminalnoi vidpovidalnosti uchasnykh orhanizovanykh zlochynnykh obiednan: monohrafiia. Kyiv: Nats. akad. vnutr. sprav [in Ukrainian].

10. Naden, O.V. (2002). Spetsialni vydy zvilnennia vid kryminalnoi vidpovidalnosti za zlochyny v sferi obihu narkotychnykh zasobiv, psykhotropnykh rechovyn, yikh analogiv abo prekursoriv. *Candidate`s thesis*. Kharkiv [in Ukrainian].

11. Azarov, D.S., Hryshchuk, V.K., Savchenko, A.V. ta in. (2018). Naukovo-praktychnyi komentar Kryminalnogo kodeksu Ukrainy; O.M. Dzhuzha, A.V. Savchenko, V.V. Cherniei (Ed.). [2-he vyd., pererobl. i dopovn.]. Kyiv: Yurinkom Inter [in Ukrainian].

12. Andrushko, P.P., Vasiuk, M.M. (2014). Pytannia pryznachennia pokarannia na pidstavi uhod (pro prymyrennia ta vyznannia vynuvatosti). *Forum prava – Law forum*, 3, 12–15 [in Ukrainian].

13. Vozniuk, A.A. (2018). Teoretychni ta praktychni problemy kryminalnoi vidpovidalnosti za stvorennia zlochynnykh obiednan ta uchast u nykh yak posiahannia na hromadsku bezpeku. *Doctor`s thesis*. Kyiv [in Ukrainian].

14. Vozniuk, A.A. (2018). Pryznachennia pokarannia, uzghodzhеного storonamy uhody, uchasnykam zlochynnykh obiednan (st. 255, 257, 2583, 260 KK Ukrainy). *Naukovyi visnyk Natsionalnoi akademii vnutrishnikh sprav – Scientific Bulletin of the National Academy of Internal Affairs*, 2 (107), 20–30 [in Ukrainian].

15. Ukhvala Holosiivskoho raionnogo sudu mista Kyieva vid 7 serpnia 2024 roku u spravi No 752/26769/23 (2023). *Yedynyi derzhavnyi reiestr sudovykh rishen – Unified state register of court decisions*. N. p. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/120880546> [in Ukrainian].

16. Muzyka, A.A., Horokh, O.P. (2010). Pokarannia za nezakonnyi obih narkotychnykh zasobiv: monohrafiia. Khmelnytskyi: vyd-vo Khmelnytskoho universytetu upravlinnia ta prava [in Ukrainian].

17. Pro vnesennia zmin do Kodeksu Ukrainy pro administratyvni pravoporushennia ta Kryminalnogo kodeksu Ukrainy shchodo posylennia vidpovidalnosti za nezakonnyi obih narkotychnykh zasobiv, psykhotropnykh rechovyn ta prekursoriv, otruiynykh chy sylnodiiuchykh rechovyn abo otruiynykh chy sylnodiiuchykh likarskykh zasobiv i odurmaniuuchykh zasobiv: Zakon Ukrainy vid 6 zhovtnia 2011 roku № 3826-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3826-17#Text> [in Ukrainian].

18. Pro vnesennia zmin do Kryminalnogo kodeksu Ukrainy (shchodo vstanovlennia vidpovidalnosti u vydi dovichnogo pozbavlennia voli za zlochyny u sferi obihu narkotychnykh zasobiv, psykhotropnykh rechovyn, yikh analogiv abo prekursoriv): Proekt Zakonu vid 19 zhovtnia 2012 roku № 11370. URL: <https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc6?id=&pid069=130&Sk1=7> [in Ukrainian].

19. Dachak, H. (2021). The Principle of Proportionality of Crime and Punishment in International Documents. *International Journal of Multicultural and Multireligious Understanding*, 8 (4), 684. DOI: 10.18415/ijmmu.v8i4.2661 [in English].

Стаття надійшла до редколегії 07.09.2024

Budik I., Postgraduate Student at the Research Laboratory on the Problems of Combating Crime of the Educational and Research Institute No. 1 of the National Academy of Internal Affairs (Kyiv, Ukraine)

WAYS TO IMPROVE CRIMINAL LAW INSTRUMENTS FOR COMBATING ORGANIZED DRUG TRAFFICKING IN UKRAINE

The article seeks to find ways to improve criminal law instruments for combating organized drug trafficking in Ukraine. One of such ways is to distinguish the grounds for criminal liability for offering illegal production, manufacture, acquisition, storage, transportation, shipment or sale of narcotic drugs, psychotropic substances or their analogues. The author considers the options for its implementation: 1) by supplementing Art. 307 of the Criminal Code of Ukraine with the grounds for criminal liability for such offer; 2) by allocating such grounds in a separate article – for example, Art. 307-1 of the Criminal Code of Ukraine. The author defines the concept of such an offer, as well as the circumstances which indicate the validity of the intentions of the subject of a criminal offence.

Based on the results of the activities of modern call centers, it has been noted that the proposals for illegal activities expressed by their participants relate not only to the illegal trafficking of narcotic drugs, psychotropic substances or their analogues, but also to other criminal offenses, such as pimping and fraud. Therefore, in the future, the issue of criminalization of offers to commit other criminal offences should be investigated.

The areas of improvement of the qualifying and especially qualifying elements of the crime under Article 307 of the Criminal Code of Ukraine have been identified.

The author concludes that the toughening of punishment in the sanctions of Article 307 of the CC of Ukraine is excessive and unjustified. Therefore, the author proposes to somewhat humanize the punishment for the crime under Article 307 of the Criminal Code of Ukraine, leaving it in the category of serious torts to ensure, among other things, the possibility of conducting covert investigative (detective) actions in such criminal proceedings.

Keywords: crimes in the sphere of trafficking in narcotic drugs, psychotropic substances, their analogues and precursors, criminal organization, drug trafficking, crime prevention, criminal liability, exemption from criminal liability, sanction, punishment.